

В.В.Вудвуд, В.І.Григорович,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті представлені шляхи покращення існуючої системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва, сформовані шляхом аналізу досягнень світового досвіду у цій сфері.

In this article are observed the ways of improvement of the existent system of taxation, account and accounting of small business entities, formed on the base of the analysis of world practice achievements in this sphere.

Спрощена система оподаткування покликана розвивати малий бізнес, який є двигуном динамічного розвитку економіки кожної країни, оскільки саме малий бізнес найбільш гнучко реагує на зміни кон'юнктури ринку, а отже, сприяє повнішому задоволенню потреб суспільства, стимулює підприємницьку ініціативу населення, забезпечує високий рівень зайнятості, безперервно впроваджує різноманітні інновації, формує левову частку ВВП (у країнах з ринковою економікою суб'єкти малого підприємництва формують 50-70% ВВП [6]). Усі перелічені вище функції малий бізнес виконує у розвинених країнах.

В Україні на сьогодні малий бізнес не досяг того рівня розвитку, який дозволив би виконувати всі ці функції. Держава, на жаль, не стимулює інноваційний розвиток малого бізнесу; питома вага малих підприємств у формуванні вітчизняного ВВП становить менше 10% (так, у 2005 році доходи малих підприємств становили лише 5,5% ВВП, а у 2007 році зменшилися до 4,4% [8, с.319]).

Метою дослідження є пошук ефективних методів підтримки малого бізнесу в рамках систем спрощеного оподаткування різних країн світу та шляхи їх адаптації до українського сьогодення.

Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання:

1. Визначити роль малого підприємництва у процесі розвитку держави.
2. Проаналізувати основні засади вітчизняної системи спрощеного оподаткування.
3. Охарактеризувати сучасний стан спрощеного оподаткування в Україні.
4. Проаналізувати методи стимулювання розвитку малого підприємництва різних країн світу та дослідити можливі шляхи їх

адаптації до вітчизняних економіко-політичних умов.

Об'єктом дослідження виступають спрощені системи оподаткування суб'єктів малого бізнесу України та країн світу.

Предметом дослідження є шляхи вдосконалення вітчизняної системи спрощеного оподаткування малого підприємництва.

Методи дослідження: метод аналізу та синтезу, порівняння, факторний аналіз, статистичний метод, метод аналогій.

Питанням функціонування та розвитку системи оподаткування, в тому числі спрощеної системи оподаткування, присвячені праці багатьох вітчизняних вчених-економістів: З.С.Варналія, М.А.Гапонюка, О.Д.Данілова, А.І.Даниленка, В.М.Колота, І.І.Лукінова, І.О.Лютото, П.В.Мельника, С.В.Науменкової, А.М.Поддєрьогіна, В.М.Суторміної, О.В.Титаренка, В.М.Федосова, начальника Управління координації нормотворчої роботи та взаємодії з органами державної влади ДПА України Н.П.Фліссак та інших.

Кожна країна намагається стимулювати розвиток малого бізнесу як рушійної сили прогресу ринкової економіки, як ключової ланки економіки будь-якої держави, котра сприяє формуванню середнього класу, послаблює соціальну напруженість у суспільстві, забезпечує інноваційний розвиток, надає робочі місця. Малі та середні підприємства завдяки гнучкості та чутливості до ринкової кон'юнктури, використанню технологічних інновацій здатні розширювати асортимент за незначних капіталовкладень [6].

Сьогодні в Україні спрощена система оподаткування поширюється на фізичних осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи (у трудових відносинах з якими, включаючи членів їх сімей, протягом року перебуває не більше 10 осіб та обсяг виручки яких від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 500 тис. гривень), та юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності (в яких за рік середньооблікова чисельність працюючих не перевищує 50 осіб і обсяг виручки яких від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 1 млн. грн.) [9].

Для фізичних осіб ставка єдиного податку встановлюється місцевими радами за місцем їх державної реєстрації залежно від виду діяльності і не може становити менше 20 гривень та більше

200 гривень на місяць (сплата помісячна). При використанні найманої праці ставка єдиного податку зростає на 50 відсотків за кожну особу [9].

Юридична особа має дві альтернативні системи ставок: 6 відсотків суми виручки від реалізації продукції, в тому числі ПДВ (товарів, робіт, послуг), без урахування акцизного збору у разі сплати податку на додану вартість або 10 відсотків суми виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), за винятком акцизного збору, у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку [9].

Спрощена система оподаткування не поширюється на довірчі товариства, страхові компанії, банки, інші фінансово-кредитні та небанківські фінансові установи; суб'єктів підприємницької діяльності, у статутному фонді яких частки, що належать юридичним особам – учасникам та засновникам даних суб'єктів, які не є суб'єктами малого підприємництва, перевищують 25 відсотків; фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи і здійснюють торгівлю лікєро-горілочними та тютюновими виробами, пально-мастильними матеріалами; суб'єктів підприємницької діяльності, які провадять діяльність у сфері грального бізнесу (в тому числі діяльність, пов'язану із влаштуванням казино, інших гральних місць (домів), гральних автоматів з грошовим або майновим виграшем, проведенням лотерей (у тому числі державних) та розіграшів з видачею грошових виграшів у готівковій або майновій формі), здійснюють обмін іноземної валюти; суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють: видобуток та виробництво дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення; оптову, роздрібну торгівлю промисловими виробами з дорогоцінних металів, що підлягають ліцензуванню відповідно до Закону України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" [9].

Спрощена система оподаткування в Україні дає підприємцям багато можливостей для розвитку. Незважаючи на те, що підприємство не отримує великих прибутків, своїм переходом на спрощену систему оподаткування воно страхує себе від численних перевірок, непорозумінь та штрафів, які, на жаль, так часто зустрічаються на практиці.

Наприклад, “за п’ять років після впровадження «спрощенки» указом Президента кількість суб’єктів сплати єдиного податку збільшилася в шість разів, податкові надходження до бюджету від них – у 12 разів” [7]. Це свідчить про те, що ця система широко використовується у сфері малого підприємництва і практику її необхідно продовжувати.

Перебуваючи на єдиному податку, підприємство звільняється від великої кількості податків і зборів. Таких як, наприклад, податку на додану вартість (крім випадку, коли юридична особа обрала спосіб оподаткування доходів за єдиним податком за ставкою 6 відсотків), податку на прибуток підприємств, податку на доходи фізичних осіб (для фізичних осіб – суб’єктів малого підприємництва), плати за землю, платежів за використання природних ресурсів, комунального податку тощо. Таким чином, підприємство отримує можливість швидше та простіше оперувати своїми фінансовими ресурсами.

Однак, незважаючи на велику кількість позитивних моментів, малий бізнес в Україні не забезпечує очікуваний від нього ефект: частка у формуванні ВВП відносно мала, не забезпечується належний рівень зайнятості, інноваційного розвитку. Останні 5 років малий бізнес залучає до роботи лише 6-7% [8, с.324] працездатного населення країни. Питома вага кількості малих підприємств у загальній кількості підприємств України у 2007 році становила 85,1% [8, с.311], в той час як реалізовано ними було 4,4% [8, с.319] від загального обсягу реалізованої продукції. Тенденцію до зменшення питомої ваги реалізованих малим бізнесом товарів та послуг показано у табл. 1.

Таблиця 1

Обсяг реалізованої продукції малими підприємствами у відносних показниках (до загального обсягу реалізованої продукції підприємствами України) [8, с. 319]

Рік	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Обсяг реалізованої продукції, %	7,1	6,7	6,6	5,3	5,5	4,8	4,4

Таким чином, стає очевидно, що діюча система спрощеного оподаткування в Україні потребує змін. Проаналізувавши її слабкі місця та звернувшись до здобутків світової практики у цій сфері, можна запропонувати такі шляхи вдосконалення вітчизняної системи спрощеного оподаткування малого підприємництва:

1. Мале підприємство потребує значних коштів для

інтенсивного розширеного відтворення. Відомо, що саме малий бізнес є рушійною силою впровадження науково-технічних досягнень, оскільки середовище функціонування, як правило, більш конкурентне і потребує новітніх та швидких рішень. Для стимулювання розвитку малих підприємств доречно звільнити від оподаткування ту частину прибутку, яка реінвестується у розвиток підприємства. За даними аналітичного центру “Академія” результативність такої схеми оподаткування можна побачити на прикладі Естонії, де ця норма вступила в дію ще з 1 січня 2000 року [7].

2. Ще одним варіантом стимулювання прогресивного розвитку малого бізнесу є пільги при залученні спеціалістів для проведення науково-дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт. Так, у Голландії при залученні таких спеціалістів “компанії отримують право на зменшення податків на фонд заробітної плати” [7]. Там цей закон розповсюджується на всі компанії, але „виграє від цього найбільше малий бізнес”[7]. Адаптуючи цей закон до українських реалій, доречним є його введення саме для малого бізнесу. Оскільки введення подібних пільг для підприємств всіх рівнів суттєво зменшить надходження як до Державного бюджету, так і до цільових фондів.

3. У світі існує практика запровадження податкових знижок на витрати, пов'язані з НДДКР. Вже дев'ятий рік у Великобританії таким чином мале підприємництво проявляє більшу активність у сфері запровадження інновацій.

4. Як і будь-який вид бізнесу, мале підприємництво потребує інвестицій. Причому мале підприємництво потребує відносно малих інвестиційних вливань порівняно із інвестиційними потоками великих компаній. Привабити інвестиції можна шляхом зменшення або відміни взагалі податку на прибуток від інвестицій в малі підприємства. Така практика не буде чинити суттєве навантаження на бюджет (оскільки інвестиційні потоки незначні), а в подальшому принесе зростання податкових надходжень до бюджету за рахунок зростання обсягів виробництва малих підприємств, що розвинулися.

5. Розширюючись, малий бізнес іноді переростає у середній, згодом у великий. Великі підприємства мають великий вплив на суспільство і менше піддаються впливу державного регулювання, оскільки володіють значними фінансовими ресурсами та

зв'язками. Таким чином, очевидно, що якщо грамотно впливати на підприємства з самого початку їх діяльності, з'являється можливість сформуванню підприємництва, ефективного не лише для окремих підприємців, а для суспільства в цілому. Тобто, якщо з перших місяців роботи заохочувати підприємства використовувати ресурсозберігаючі обладнання, екологічно чисті ресурси, очисні споруди. Це можна реалізувати шляхом надання додаткових пільг малим підприємствам у галузі науки та техніки, при інвестуванні в енергозберігаюче устаткування, екологічно чисті та безпечні сировинні ресурси тощо. Дані пільги можна надавати різними шляхами:

- знизенням (усуненням) податкових зобов'язань, зокрема мита та ПДВ, при закупівлі екологічної сировини, встановленні новітнього ресурсозберігаючого обладнання, очисних споруд;

- сприяння у встановленні контактів з іноземними партнерами у цій сфері;

- державне гарантування позик при купівлі дорогого іноземного обладнання чи великих партій екологічно чистої сировини.

Запровадження таких заходів вимагає конкретизації видів екологічно чистих ресурсів, при завезенні яких може виникати потреба в допомозі, а також умов, за яких має надаватися така допомога. Зниження податкових зобов'язань може проходити в рамках зниження (звільнення від сплати) податків на реінвестований у розвиток підприємства прибуток.

Нині держава має серйозні проблеми з екологічністю окремих виробництв, в основному середніх та великих. Велика їх кількість розвивається на старій матеріально-технічній базі, споживає надзвичайно багато електроенергії. Більшість таких підприємств потребує капітального оновлення, що в свою чергу вимагає колосальних капіталовкладень. Набагато вигідніше формувати екологічно безпечні та суспільно ефективні виробництва з моменту їх створення. Розвинувшись, сформовані на такій основі підприємства будуть спроможні самостійно забезпечити впровадження нових технологій, причому більшість підприємств будуть і надалі використовувати саме їх: підприємства відчують переваги економії енергоносіїв та інших ресурсів, відпрацьована та перевірена часом система управління компаніями/фірмами буде заснована на використанні саме такого обладнання.

Оскільки малі підприємства оперують незначними щодо загальнодержавного обороту коштами, то зниження розмірів певних їхніх платежів не вдарить сильно по державній скарбниці. В той час як допомога на переобладнання середнього та великого бізнесу потребує як значних грошових коштів, так і законодавчих зусиль, оскільки деякі підприємці зовсім не бажають вдосконалювати свої фірми таким чином.

б. Високе навантаження на Фонд оплати праці створює умови для тінізації доходів. Річ в тому, що ліміт працівників для того, щоб сплачувати податки за спрощеною схемою, для малих підприємств є обмеженим, причому часто недостатнім для максимально ефективного функціонування підприємства. Залежно від галузі, підприємству може бути потрібна різна кількість співробітників. Тому частину працівників підприємство не оформляє офіційно, а отже, частина грошових потоків проходить повз офіційні джерела. Різні країни світу встановлюють різні обмеження на кількість працівників суб'єкта малого підприємництва, однак Україні в даному випадку краще приєднатися до когорти більш ліберальних країн і збільшити максимально допустиму кількість працівників удвічі. Такі заходи сприятимуть детінізації доходів, підвищенню рівня зайнятості.

Політика розширення допустимої кількості працівників має не так фінансовий, як стратегічно-виховний зміст. Очевидно, що при збільшенні кількості працівників податкові теперішні надходження від суб'єктів спрощеної системи оподаткування майже не зміняться, однак це вплине на їх структуру в майбутньому. Якщо забезпечити гідні можливості легального розвитку підприємцям на початку їх діяльності, вірогідність їх законного подальшого розвитку (при розширенні до середніх та великих) збільшується. Однак, якщо підприємство з самого початку звикло використовувати нелегальні методи функціонування, то при розширенні відпрацьовані схеми ухилення від сплати зобов'язань будуть лише розвиватися.

Таким чином, аналіз існуючої системи оподаткування в Україні засвідчив, що підтримка суб'єктів малого підприємництва дає свої плоди. Кількість податкових надходжень від малого бізнесу зросла, трохи піднявся рівень зайнятості. Однак говорити про те, що вітчизняна система є досконалою чи принаймні близькою до такого стану, не можна. Світовий досвід показує, що мале

підприємництво має набагато ширший спектр можливостей, ніж той, що реалізовується в Україні. За рахунок державної підтримки малі підприємства формують ліву частку ВВП, забезпечують безперервне впровадження інновацій, підвищують рівень зайнятості. Отже, спрощена система оподаткування в Україні потребує суттєвих змін, спроможних забезпечити більший ефект від діяльності малого підприємництва.

До запропонованих заходів реформування наявної вітчизняної системи спрощеного оподаткування належать зниження чи звільнення від сплати податкових зобов'язань на частину прибутку, що реінвестується у розвиток підприємства, на кошти, що йдуть на НДДКР, пільги при залученні спеціалістів для проведення наукових розробок, заходи стимулювання інвестиційних вливань. Окремо треба сказати про економіко-виховні заходи, котрі полягають у формуванні суспільно-ефективного підприємництва, тобто такого, яке приносить вигоду не лише підприємцям, а суспільству в цілому. Сюди належить допомога (фінансова та консультативна) при покупці ресурсозберігаючого обладнання, встановленні очисних споруд, використанні екологічно чистої сировини. Також до таких заходів можна віднести збільшення максимально допустимої кількості найманих працівників суб'єкта малого підприємництва, що знизить кількість тіньових операцій як у поточному, так і в перспективному періодах.

Мале підприємництво необхідно розглядати не лише як вигідну економічну ланку сьогодення, а й як основу великого бізнесу в майбутньому. Таким чином, формуючи легально функціонуючий та суспільно відповідальний прошарок малого бізнесу, Україна забезпечить себе надійним тилом середнього та великого підприємництва, яке з нього проросте.

Список використаних джерел:

1. Варналій З. С., Павлюк А. П. Регіональна політика сприяння розвитку малого підприємництва в Україні // Стратегічна панорама (видання національного інституту проблем міжнародної безпеки). – 2004. – № 3. [Електронний ресурс]. – Доступ. – <http://www.niisp.gov.ua/>.
2. Данілов О.Д., Фліссак Н.П. Податки в Україні. Навч. посіб. – К.: УкрІНТЕІ. – 2003. – 348 с.
3. Кузнецов К. Дев'ятий вал малого бізнесу // Економічна правда. – 2008. – 18 листопада. [Електронний ресурс]. – Доступ. – <http://www.epravda.com.ua/>.
4. Лукінов І. Інвестиційна політика в стабільному економічному розвитку // Економіка України. – 1999. – № 10. – С. 4-10 [Електронний ресурс]. – Доступ. – http://www.niurr.gov.ua/ukr/econom/krugly_stil'99/lukinov.htm.
5. Лютий І. О., Романюк М. В. Проблеми та перспективи спрощеної системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва в Україні // Фінанси України. – 2007. –

№6. – С.31-38.

6. Оподаткування суб'єктів малого підприємництва за спрощеною системою: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Юрій Григорович Дьякон; Київський національний економічний ун-т. — К., 2002. — 18 с.

7. Спрощена система оподаткування у сфері малого бізнесу: вітчизняний і зарубіжний досвід. Дані аналітичного центру Академія [Електронний ресурс]. – Доступ. – <http://www.academia.org.ua/?p=351>.

8. Статистичний щорічник України за 2007 рік // За редакцією О.Г.Осауленка – К.: Консультант, 2008.

9. Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва: Указ президента №727/98 від 03.07.98.